

סימן טו

יחוס הנולד מבת לוי ונכרי וחיובו בפדיון הבן

א. השלחן ערוך בהלכות פדיון בכור (יו"ד סי' שה) כתב:

- "כהנים ולויים פטורים מפדיון הבן" (סע' יח). כלומר, וולד שהוא עצמו כהן או לוי פטור מפדיון הבן.
- "אפילו כהנת ולויה נשואה לישראל, אין הבן חייב בפדיון, שאין הדבר תלוי באב אלא באם, שנאמר (במדבר ג, יב) פֶּטֶר רָחֵם מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (שם).
- "אם נתעברה מעובד כוכבים, בן הלוייה פטור מפדיון" (שם). כאשר עכו"ם בא על בת לוי, הבן פטור מפדיון הבן, היות ואמו בת לוי, משום שכאמור לעיל, פדיון הבן תלוי באם, והאם בת לוי.
- "אם נתעברה [בת כהן] מעובד כוכבים, בן הכהנת חייב בפדיון, שהרי נתחללה אמו מן הכהונה בבעילת העכו"ם" (שם). ההבדל בין בן הלוייה הפטור מפדיון לבן הכהנת החייב בפדיון, מבואר בדברי התוספות (בכורות מז, א ד"ה אלא) שכתבו: "וגרעה מלויה אשת כהן שנשבת, דאע"ג דמיפסלא מתרומה לא פקעה מינה קדושתה לענין חמשה סלעים, אבל כהנת דקדושתה מגופה אתיא, כשמתחללת פקעה קדושתה לגמרי". קדושת הכהונה תלויה בקדושת ה"גוף" של הכהן, ולכן בביאת העכו"ם נתחללה הכהנת ופקעה קדושתה, ולכן בנה חייב בפדיון הבן.
- כהן שבא על אשה הפסולה לכהונה [חללה], הבן אשר נחשב "חלל", דינו כישראל, וחייב בפדיון הבן [אולם האב שהוא כהן, יכול לזכות בדמי הפדיון לעצמו], כפי שנפסק בשו"ע (שם סע' יט) "כהן שנולד לו בן חלל, מת האב בתוך שלשים יום חייב הבן לפדות את עצמו, שלא זכה האב בפדיונו. ואם מת האב לאחר שלשים יום, כבר זכה האב בפדיונו וירשו בנו ממנו, הלכך יפריש הפדיון ויעכבונו לעצמו".

הנולד מביאת עכו"ם ובת ישראל - האם חייב גיור

- ב. בשלחן ערוך (אבן העזר סי' ד סע' יט) נפסק: "עובדי כוכבים ועבד שבאו על בת ישראל, בין פנויה בין אשת איש, הולד כשר, ופגום לכהונה". לדעת רוב רבתינו הראשונים, "כשרות" הוולד פירושה, שהוא יהודי כשר מכיון שנולד לבת ישראל, ואינו צריך גירות.
- אולם שיטת התוספות במסכת קידושין (עה, ב ד"ה ורבי ישמעאל) היא ש"הולד כשר" פירושו שאינו ממזר, אולם הוא מתייחס אחר אביו העכו"ם וצריך גירות בכדי להחשב כיהודי: "ושמא יש לומר אם הוולד [של עכו"ם הבא על בת ישראל] כשר אם כן הוא הולך אחר העובד כוכבים [דהיינו מתייחס אחר אביו], כדאמר לעיל (סו, ב), וליכא למיחש לכך אם תנשא [הבת] לעובד כוכבים [היות והיא מתייחסת אחר אביה העכו"ם]". שיטת תוספות היא ש"כשרות" הוולד פירושה, שהוולד לא ממזר מכיוון שאביו הוא עכו"ם, והוולד מתייחס אחר אביו העכו"ם. וכך מבואר בפסקי תוספות (שם סימן קמב) "אם עובד כוכבים הבא על בת ישראל הולד כשר, הוי עובד כוכבים", ובכדי שיחשב ליהודי גמור יש צורך לגיירו.
- החכמת שלמה (גליון השו"ע שם) דן בנושא זה וכתב: "הנה אם בעי הולד גירות או לא, עיין בספר חמדת שלמה (סי' ב) שנתלבטו בזה חכמי הדור, ובתשובתי מהדורא תנינא בהשמטות העלית דבאשת איש בעי גירות, ובפנויה לא בעי גירות. ובתשובה לקהילת טרנפאל באבן העזר סימן ד' במהדורא ד' שלי (סי' ס"ו) העליתי דמדרבנן בעי גרות בכל עיני".

רץ יחוס הנולד מבת לוי ונכרי וחיובו בפדיון הבן כצבי

בהמשך דבריו הביא החכמת שלמה ראייה שמדאורייתא אין חיוב לגייר את הנולד מביאת עכו"ם ובת ישראל, מההלכה המפורשת בשו"ע [המובא לעיל, י"ד סי' שה סע' יח] שהנולד מביאת עכו"ם ובת לוי אינו צריך פדיון הבן "ואי סלקא דעתך דבעי גירות, אם כן גר שנתגייר כקטן שנולד דמי, והרי אין לו אחוה וקרבות, ואין כאן פטר רחם". לאחר הגירות, הוולד "כקטן שנולד" ואין לו יחס של קרבה לאמו, וממילא אמו הלוייה לא היתה פוטרת אותו מפדיון הבן. ועתה שנפסק שפטור מפדיון הבן, משמע שמדאורייתא אינו נחשב כעכו"ם, ואין צורך לגיירו.

גם רבי נפתלי טרופ, ראש ישיבת ראדין (הגרנ"ט), בחידושו על מסכת יבמות (סימן יא) הקשה קושיא זו על שיטת התוספות, שוולד הנולד מביאת עכו"ם ובת ישראל הינו עכו"ם: "ודבריהם צריכים עיון, דלפי זה למה ליה למימר [במסכת בכורות מז, א: לוייה שנתעברה מעכו"ם] דפטור מחמש סלעים [דהיינו מחובת פדיון הבן] משום דלוי פסול מיקרי, תיפוק ליה דהוא עכו"ם וצריך גירות, ובגירותו הוי גר ממש והוי כקטן שנולד, ולא שייך בו פטר רחם ישראל, ואמאי הוי לוי פסול".

ג. ביישוב שאלה זו, חידש הגרנ"ט, "שני דינים" בהגדרת הייחוס של כל יהודי:

[א] הוא חלק מהאומה הישראלית. [ב] יש בו קדושת ישראל.

רבי נפתלי מוכיח, כי הנולד מביאת עכו"ם ובת ישראל ודאי אינו מיוחס אחרי אביו העכו"ם: "דלא שייך באומות הלך אחר הזכר, רק היכא דאביו ואמו שניהם הם מאומות, אבל כשהיא ישראלית ליכא האי כללא. דאם לא כן, לפי שיטת התוספות דהוולד שדין לבתר עכו"ם, אמאי לא נזכר חילוק מי היה העכו"ם. דאם היה מצרי או עמוני ומואבי הוולד כמוהו, והוא מצרי שני, וכשהוא עמוני הולד עמוני ואסורים לבוא בקהל. ועוד, דאי טעמא משום דבאומות הלך אחר הזכר, התינח בעכו"ם, אבל בעבד דאין לו חייס [יחוס] לא שייך לומר כן". ובהכרח איפוא, כי יש להגדיר את יחוסו של הנולד מביאת עכו"ם ובת ישראל, שהוא מיוחס אחר אמו ולכן הוא חלק מהאומה הישראלית, אולם היות והוא בן לעכו"ם אין בו קדושת ישראל, כי כדי שתהיה בוולד קדושת ישראל יש צורך שיהיה אביו ישראל: "נראה כוונתם דבאמת הולד מתייחס אחר אמו בתולדה, ונחשב דנולד מאומה הישראלית, כיון דהלידה שלו היה מישראלית. אך לענין קדושת ישראל, שמזה נולד חיוב במצוות וכל הדינים הנוגעים לישראל, לענין זה חשבינן ליה כעכו"ם, לפי שיטת התוספות, כיון דאביו עכו"ם. דלענין שיהיה על הולד קדושת ישראל, צריך שיהיה אביו ישראל, דזה גורם לו הקדושה".

על פי הגדרה זו ביאר רבי נפתלי, שהנולד מביאת עכו"ם ובת לוי, אמנם שייך לאומה הישראלית, ולכן מתייחס אחרי אמו הלוייה, ובשל כך נפטר מחיוב פדיון הבן. אבל עדיין נצרך לגיור כדי שתהיה בו קדושת ישראל ויהיה חייב במצוות: "לענין זה חשיב ישראל, כיון דהלידה שלו היה מישראלית, וכן לענין פדיון הבן גם כן לא שייך לומר כקטן שנולד דמי, דזה לא שייך רק משום שנכנס מאומה אחרת לאומה הישראלית נחשב לאיש אחר. וקצת ראייה לזה מישראל בדור המדבר, דלאחר מתן תורה נאסרו בקרובותיהם שמקודם. ואמאי, הא במתן תורה נכנסו בקדושת ישראל, ואמאי לא הוי כקטן שנולד. אלא צריך לומר, כיון דבתולדה היו מקודם מאומה הישראלית, אף דניתוסף עליהם אח"כ קדושת ישראל, לא הוי על ידי זה כקטן שנולד. ואם כן גם לענין פדיון הבן יש לומר כן, דכיון דבתולדה בעצם הוי ישראל, מיקרי פטר רחם".

דברים בסגנון דומה כתב גם בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ה סימן שכ) "ולענ"ד נראה דגם הראשונים המצריכים גיור סבירא ליה דאם האמא יהודיה, אף דהאב עכו"ם הוולד הוי בנה גם בלי גירות, ונתחייב בפדיון ויש לו איסור קורבה. אבל שם זרע אברהם יצחק ויעקב עם תואר ישראל וקהל ה' מגיע רק לבניהם לדורות עולם, ולכן כשהאב עכו"ם אף שהוולד מתייחס לאמו היהודיה והוא חייב במצוות, מכל

רץ יחוס הנולד מבת לוי ונכרי וחיובו בפדיון הבן כצבי

מקום שם ישראל לענין יחסין להתירו לבוא בקהל אין לו עד שיתגייר כד"ן. בדבריו מבואר כי לשיטת התוספות הוולד הוא בנה של אמו הישראלית, ולכן כאשר אמו לוייה הוא נפטר מפדיון הבן, והוא אף חייב במצוות. ומכל מקום אין לו "שם תואר ישראל" שיהיה מותר לבוא בקהל עד שיתגייר.

אמנם כל זאת נאמר בשיטת תוספות שהנולד מביאת עכו"ם ובת ישראל צריך גיור, אולם להלכה נפסק שהוולד כשר ואין צורך לגיירו, כפי שסיים בתשובות והנהגות: "אמנם פשטות דברי הפוסקים באבן העזר (סי' ד סע' יט) שהוולד כשר בלא גירות, וכל הדיון הוא אי הו' פגום לכהונה".

...

הנולד מביאת עכו"ם ובת לוי - לוי "פגום" לכהונה או שאינו לוי ורק פטור מפדיון הבן

ד. הנה כי כן, בשו"ע מפורש כי הנולד מביאת עכו"ם ובת לוי פטור מפדיון הבן היות ואמו בת לוי, אך עדיין צריך לעיין מה מעמדו של הוולד. האם בגלל שאביו עכו"ם ואין לו אב ישראל, הוא מתייחס אחר אמו ונחשב לוי. או שהיחוס לשבט לוי עובר רק מאב לבנו, ולכן כאשר האב עכו"ם, הבן אינו לוי. והסיבה שפטור מפדיון הבן היא, בגלל שהוא "פטר רחם" של בת לוי. הנפקא מינות בשאלה זו הן:

[א] האם ראוי להעלותו לתורה כ"לוי".

[ב] כשיגדל וינשא לבת ישראל, האם דינו כ"לוי" וכשיוולד בנו הבכור יהיה פטור מפדיון הבן.

התשובה לשאלה זו טמונה בלימוד סוגיית הגמרא במסכת בכורות (מז, א) ומפרשיה.

בגמרא הובא מאמרו של רב אדא בר אהבה "לווייה [בת לוי] שילדה, בנה פטור מחמשה סלעים [מפדיון הבן]". והקשו בסוגיא, מה החידוש בדבריו: "דאיעבר ממאן [ממי נתעברה לוייה זו], אילימא דאיעבר מכהן ומלוי, מאי איריא לוייה, אפילו ישראלית [שנתעברה מכהן או מלוי] נמי [בנה פטור מחמש סלעים]. אלא דאיעבר מישראל [ואם כן מדוע פטור מפדיון הבן], לְמִשְׁפַּחְתָּם לְבֵית אֲבֹתָם (במדבר א, ב) כתיב [ונמצא שהבן ישראל]". הייחוס הרי נקבע לפי האב, ואם היא נתעברה מישראל, היות והאב ישראל, מדוע הבן יהיה פטור מפדיון.

בסוגיית הגמרא נאמרו שתי תשובות בביאור מאמרו של רב אדא בר אהבה:

• "אמר רב פפא, דאיעבר מעובד כוכבים, ולא תימא אליבא דמאן דאמר אין מזהמין את הוולד, אלא אפילו למאן דאמר מזהמין את הולד, לוי פסול מיקרי". במסכת יבמות (מה, א-ב) נחלקו מה דינו של הנולד מביאת עכו"ם ובת ישראל, האם "מזהמין את הולד", דהיינו האם הוולד ממזר כתוצאה מביאת העכו"ם על בת ישראל, או לא [ונלשונו של הרמב"ם (הלכות איסור ביאה (פט"ו ה"ד) "אין משגיחין על האב"]. וחידש רב פפא, שאפילו למאן דאמר ש"מזהמין את הוולד", ודנים אותו כממזר בגלל אביו העכו"ם, עדיין הוא נקרא "לוי פסול" ["הואיל ואית ליה שמא דלוי" - רש"י] ולכן הוא פטור מפדיון הבן.

• "מר בריה דרב יוסף אמר משמיה דרבא, לעולם דאיעבר מישראל, ושאני התם דאמר קרא פטר רחם, בפטר רחם תלא רחמנא". לדעת רבא, רב אדא בר אהבה חידש שבת לוי שנתעברה מישראל וילדה, בנה פטור מפדיון הבן. ומה שהקשו מהפסוק "לְמִשְׁפַּחְתָּם", ומשמע ש"משפחה" הכוונה רק לאב ולא לאם, אין זו קושיא, כי לענין פדיון הבן נאמר "פטר רחם", וחיוב פדיון הבן תלוי בדין "פטירת הרחם", ומאחר והבן "פטר" רחם של לוייה, ושבט לוי פטור מפדיון הבן, גם בנה של לוייה שנתעברה מישראל, פטור פדיון הבן.

ויש להבין, ראשית כל, מה פשר דברי רב פפא שהנולד מביאת עכו"ם ובת לוי נקרא "לוי פסול" - האם הוולד מתייחס לאמו, ונחשב "לוי" [ועולה לתורה, וכן בנו [נכד האם] פטור מפדיון] אלא שנפסל לכהונה [כלומר, אם זו בת היא לא תוכל להינשא לכהן], או שהוא נחשב לוי רק לענין זה שנפטר מפדיון הבן

רץ יחוס הנולד מבת לוי ונכרי וחיובו בפדיון הבן כצבי

בגלל שהוא "פטר רחם" של בת לוי, אולם אין לו זכויות אחרות של לוי [כגון, עליה לתורה כלוי, רחיצת ידי הכהנים, ועבודת הלויים לכשיבנה בית המקדש].

עוד יש לעיין האם שאלה זו היא הבסיס למחלוקתם של רב פפא ורבא בביאור דברי רב אדא בר אהבה, או שמא גם רבא מסכים לדינו של רב פפא שהנולד מעכו"ם הבא על בת לוי - לוי פסול מקרי, ומה שחלק על רב פפא הוא רק בביאור המימרא של רב אדא בר אהבה.

ה. בשו"ת אור לציון (ח"א יו"ד סימן יט) הסביר את צדדי הספק בדינו של הנולד מביאת עכו"ם ובת לוי "אם דינו כישראל כשר ולא כלוי, או דלמא דינו כלוי", על פי דברי הגמרא במסכת יבמות (מה, ב) "גוי שבא על בת ישראל הולד כשר", והשאלה היא "מי אמרין דדווקא להכשירו לבוא בקהל שדינן ליה בתר אמיה, אבל לענין יחוס השבט אינו מתייחס אחר אמו, דלמִשְׁפַּחְתָּם לְבֵית אֲבֹתָם כתיב (במדבר א, ב), ומשפחת אם לא קרויה משפחה, ושמעינן מינה מיהא דלא אזלינן בתר אם. או דילמא, הני מילי דבעינן למשפחותם לבית אבותם, היכא דאית ליה בית אב. אבל הכא דלית ליה בית אב [משום דעכו"ם אפקריה רחמנא לזרעיה], שדינן ליה בתר אמו לגמרי. דאמו קמה ליה במקום אביו, והולד כמותה, הן לענין שכשר לבוא בקהל, והן לענין שמתייחס אחר שבט אמו". כלומר, הספק האם הנולד מביאת עכו"ם ובת לוי הוא לוי "רגיל" או לא, יסודו בשאלה האם במקרה שאין יחוס של אב - כבנדון דידן שהאב הוא עכו"ם, ולעכו"ם אין יחוס יש לקבוע היחוס לפי שבט אמו. מחד גיסא יש לומר כי בדיני ייחוס נאמר כלל "למשפחותם לבית אבותם", ולכן משפחת האם לא קובעת כלל לענייני ייחוסין, ואפילו כשאין משפחת אב, כי האב הרי עכו"ם. מאידך גיסא, יתכן כי הכלל "למשפחותם לבית אבותם", נאמר רק כשיש משפחת אב, והיא הקובעת ולא משפחת האם, אבל כשאין משפחת אב [כי האב עכו"ם] ודאי יש לייחס את הבן אחר שבט אמו.

ונפקא מינה לעניינינו: "דאם נאמר שבן הלוייה מתייחס אחר אמו לגמרי, והרי הוא נידון כלוי. אם כן בנו (הנכד) פטור מפדיון. כדין בן לוי שפטור, דהכי קיימא לן (במתניתין בכורות יג, א; וטוש"ע סי' שה סעי' יח). אבל אם נאמר דלענין יחוס השבט אינו מתייחס אחר אמו, והרי הוא נידון כסתם ישראל. אם כן בנו [הנכד] חייב בפדיון", והוא אינו לוי.

ואכן מצאנו מחלוקת המפרשים והפוסקים בנדון.

ו. הרב מאיר יוסט, רבה של אמסטרדם, דן בהרחבה בשאלת יחוסו של הנולד מלוייה ונכרי (קובץ הפרדס, שנה מג, חוברת ו עמ' 16) ובתחילת דבריו הביא את דברי רש"י במסכת בכורות ודייק מדבריו כי "לוי פסול", היינו לוי המיוחס אחר אמו, ולכך פטור מפדיון הבן: "הנה מפירוש רש"י, משמע דלפי האוקימתא דרב פפא, בן הנולד מלוייה ועכו"ם פטור מפדיון שהוא לוי. ואלו הם דברי רש"י שם (ד"ה דאיעבר מעכו"ם) "דלית ליה חייס לגבי ישראל, ושייך הבן בתר אם ישראלית טפי מבתר אבוה עכו"ם, הלכך פטור". ושם (ד"ה אלא אפילו) "דשדינן ליה בתר עכו"ם ואפילו הכי פטור, דלוי פסול מקרי, הואיל ואית ליה שמא דלוי, פטור". ונראה מדברי רש"י שהנולד מבת לוי מתייחס אחר אמו ו"אית ליה שמא דלוי". כלומר, הוא עצמו קרוי "לוי" משום שיחוסו אינו אחר אביו העכו"ם אלא אחר אמו, ולכך הוא פטור מפדיון הבן, ואם כן אף אם יוולד לו בן הוא יהיה פטור לפדותו ככל בן לוי. הרב יוסט סיכם את היוצא מדברים אלו: "לפי משמעות הגמרא והרש"י היינו פירוש "לוי פסול מקרי", רצונו לומר דאין בו אלא פגם, אולם הוא לוי לגבי פדיון מחמת עצמו, ואינו רק פטור מחמת אמו שהיא לוייה. יצא הדין, דגם בנו בכורו שיוולד לו יפטר מפדיון הבן".

רץ יחוס הנולד מבת לוי ונכרי וחיובו בפדיון הבן כצבי

והנה, לעיל הבאנו את הסברו של האור לציון שבמקום שאין משפחת אב הולכים אחר משפחת האם, ולכן הוולד שלא מתייחס אחר אביו הנכרי מתייחס אחר האם, והוא לוי. הסבר נוסף מביא הרב יוסט מדברי הגר"ח מבריסק בספרו על הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פט"ו ה"ט), שהקשה על דבריו של רב פפא שהנולד מביאת עכו"ם ובת לוי נקרא לוי פסול "אמאי הוי בנה לוי, הא משפחת אם אינה קרויה משפחה, ונהי דהכא שאני דאין מתייחס אחריו, אבל מכל מקום חלות שם לוי גם כן ליתא כיון דמשפחת אם אינה קרויה משפחה". רבי חיים הוכיח בהמשך דבריו שלא ניתן לומר שבמקום שאין משפחת אב משפחת אם קרויה משפחה, ולכך מתרץ באופן אחר: "בחלות שם לוייה תרי דיני בה, דמלבד דין משפחת לוי שהוא יסוד כל דיני לוייה, להכשרו לעבודת הלויים ולמתנות, איכא עוד חלות דין לוייה, שאינו תלוי במשפחה, ובזה מהני גם צד אמו לאשוויה לוי. משום דהפטור של לוויים בפדיון אינו תלוי כלל בדין לוייה של משפחת לוי, כי אם דכל צד חלות לוייה מועיל לפטור". כלומר, הנולד מעכו"ם ובת לוי אכן אינו יכול להיחשב כחלק ממשפחת הלוויים, משום שמשפחת אם אינה קרויה משפחה. עם זאת, יש דין נוסף של דין לוייה שאינו תלוי במשפחה, אלא בכך שיש לו צד לוי כל שהוא, ומכיוון שאמו היא בת לוי [ואין לו יחוס אחר אב ישראל], הרי הוא נחשב כלוי לגבי פדיון בלבד.

מדברי הגר"ח מבריסק למד הרב יוסט: "ומוכח שלדעתו לשיטת רב פפא, יש לבן הנולד מעכו"ם ולוייה דין לוי לגבי פדיון, ופטור מחמת עצמו, ולא משום דאמו מפקעת אותו" ואם כך אותו דין פטור מפדיון בגלל יחוסו כלוי עובר גם לבנו ואף הוא יהיה פטור מפדיון הבן, אך לכל שאר דיני לוייה כעליה לתורה מעשרות וכו', הוא לא יהיה לוי כי אינו משתייך למשפחת הלוויים.

ז. אמנם מדברי השפת אמת (בכורות, שם) נראה שהנולד מביאת עכו"ם ובת לוי, מתייחס אחר אמו ונחשב למשפחת לוי.

השפת אמת הסתפק האם למסקנת הסוגיא, רבא מודה לרב פפא שהנולד מבת לוי ועכו"ם נחשב לוי, או שרבא ורב פפא חולקים בדין זה: "יש לעיין אי מודה רבא לדינא דרב פפא, דלכאורה יש לומר דכיון דלבית אבותם כתיב, ומשפחת אם לא הוי משפחה, אם כן אף על גב דזה אין לו אב מישראל, מכל מקום שם לוי לית עליו על ידי האם. ורב פפא בע"כ הוצרך לחדש זו הסברא ליישב דברי רבא דאדא בר אהבה, אבל למסקנא דרבא מטעם פטר רחם, תו אין לנו לחדש דוולד הבא מעכו"ם יהיה נקרא לוי מכח האם שהיא לוייה. ונפקא מינה בזה לענין בן או בת שילדה הלוייה מעכו"ם, ונולד להם בכור, אי דינו כבן לוי ולוייה דפטור מפדיון, או לא". וסיים השפת אמת: "ומיהו מלשון הגמרא לקמן [בהמשך הסוגיא בבכורות, שם] בדק לן רבא כו', משמע דמודה רבא לרב פפא בזה [וכן פסקו הרמב"ם והטור ושו"ע כרבא וכרב פפא], וצ"ע".

נראה מדברי השפת אמת, כי ממסקנת הסוגיא ומפסקי הרמב"ם, הטור והשו"ע, מוכח שלהלכה נפסקו גם דברי רב פפא וגם דברי רבא. ולפי זה הנולד מביאת עכו"ם ובת לוי הוא "לוי פסול", דהיינו עדיין נקרא עליו שם "לוי", וכאשר ינשא ויוולד לו בן, יהיה פטור מפדיון הבן כדין בן לוי, וכפי שנתבאר לעיל מפשטות דברי רש"י. ולכאורה גם יהיה רשאי לעלות לתורה כ"לוי".

חשוב לציון שאף שבדברי הגמרא מדובר על בן שנולד מעכו"ם ובת לוי, לכאורה לפי הבנת השפת אמת שהבן מתייחס אחר אמו והוא לוי, הוא הדין בבית - אם תיוולד לבת לוי ועכו"ם - היא תפטור את בנה מפדיון הבן, ככל בת לוי.

כך נראה גם מדבריו של הגרש"ז אויערבך (מנחת שלמה תנינא סימן קכד) שבמקום שאין משפחת אב, משפחת אם קרויה משפחה והבן יהיה לוי. דברי הגרש"ז נאמרו במקרה של הזרעה מלאכותית מעכו"ם בבית כהן או בת לוי, שבמקרה זה הוולד יכול אף להתייחס אחר אמו לכהונה אם היא בת כהן מכיון שלא

רץ יחוס הנולד מבת לוי ונכרי וחיובו בפדיון הבן כצבי

היתה כאן ביאה ולא נתחללה: "וכמו כן נראה דאם האשה היא כהנת או לוויה שפיר יהי' הולד כמותה אף על פי שהזרע הוא מעכו"ם כמבואר בבכורות מ"ז ע"א, ומה שאמרו שם בגמ' דבכהנת לא משכחת שיהי' כהן משום דכיון דנבעלה לעכו"ם הו"ל זרה ונתחללה, היינו משום דלא נחית התם בגמ' לנתעברה באמבטי דהוא מלתא דלא שכיחא".

ח. בשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סימן רצט) דן בשאלה "לברר דין בן ישראלית שנתעברה מגוי ואמו לוויה, ולקח אשה בת לוויה שנתעברה מגוי מאי דינים לענין פדיון הבן", ובתוך דבריו דן בסברות שנתבארו לעיל בדברי השפת אמת, והביא כי כבר נחלקו קדמונים בשאלת יחוסו של הנולד מביאת עכו"ם ובת לוי.

מחד גיסא, דעתו של ר"ש באנדי (במאסף התורני "שומר ציון הנאמן", שיצא לאור על ידי רבי יעקב עטלינגר, בעל הערוך לנר; מכתב צח-צט) "דמסיק להלכה דגם בן הבן פטור, דלוי פסול מקרי, כדס"ל לרב פפא בבכורות (מז, א) וגם לוי פסול פוטר. ולפי זה אפילו לקח בת ישראל נמי פוטר" - כהבנת השפת אמת במסקנת הסוגיא בבכורות, שהבן מתייחס אחר אמו ולכך הוא לוי לכל דבר וענין, ופוטר את בנו מפדיון הבן, אלא שפסול לכהונה [כלומר, במקרה שנולדה בת, היא לא תוכל להינשא לכהן]].

על כך כתב מהר"ם שיק: "מאי דפשיטא ליה להרב ר"ש באנדי נ"י, ראיתי במהרי"ט אלגזי (על הלכות בכורות לרמב"ן שם) דפשיטא ליה לאידך גיסא, דס"ל דגם לרב פפא אין הטעם דלוי פסול פוטר, אלא משום דפטר רחם דלוי פטר בבן שאין לו חייס מצד האב, ונגרר אחריו. ודווקא בנתעברה מישראל, דהבן נגרר אחר אביו, ס"ל לרב פפא דאין פטר רחם דלוי פוטר, משא"כ בגוי דאין לו ייחוס גם הוא מודה דפטר רחם דלוי פוטר".

ומבואר בדבריו שהנולד מביאת עכו"ם ובת לוי אינו נחשב "לוי", אלא רק נפטר בעצמו מפדיון הבן, כי הוא "פטר רחם" לאמו בת לוי, ולכך לכשינשא לבת ישראל, לא יפטר בנו מפדיון הבן.

ט. בשאלה זו הסתפק החזון איש (אבן העזר סי' ו' ס"ק ו) מה פשר דברי רב פפא שהוולד הוא לוי: "והא דקרי ליה לוי צ"ע אי הוי לוי באמת, או רק לענין פטור חמשה סלעים נקרא לוי, וצ"ע".

ובמקום אחר פשט החזון איש (אבן העזר סימן טו ס"ק יז) את ספקו, בניגוד לדעת השפת אמת, וכדברי המהר"ם שיק: "לפירוש הרמב"ן דהוולד חלל גמור, יש לעיין למה פטור מה' סלעים דהא לאו לוי הוא כלל, וי"ל דמ"מ פטור כיוון דאמו לוויה וכדס"ל למר בריה דרב יוסף משמיה דרבא, דאפילו איעברא מישראל פטור, אף על גב דהוולד ישראל, דבפטר רחם תלי רחמנא, הכי נמי לרב פפא נהי היכי דהוא מתייחס אחר אב בר חיובא, חייב, אבל היכי דלית ליה אב, אזלינן בתר פטר רחם, ולוויה פטורה. ונראה אף לשיטת הרשב"א והגר"א דזכר לא מיפגם ואין הולד חלל, מכל מקום לאו לוי הוא, דמשפחת אם אינה קרויה משפחה, אלא הכא בפטר רחם תלי רחמנא. והא דקרי ליה בגמרא לוי, היינו נמי רק לענין פטור בכורה מקרי לוי".

ומבואר בדבריו, שאין מחלוקת בין רב פפא לרבא, ולדעת שניהם הנולד מעכו"ם ובת לוי אינו לוי, משום שהבן לא מתייחס אחר אמו, ואפילו במקום שאין משפחת אב. ומה שאמר רב פפא "לוי פסול מקרי" - וכן נפסק בשו"ע (יו"ד סי' שה סע' יח) "אם נתעברה מעכו"ם, בן הלוויה פטור מפדיון" - אין כוונתו לומר שהוא באמת "לוי" העולה לתורה כ"לוי" ובנו פטור מפדיון הבן, אלא שיש לו דין של לוי רק לענין זה שהוא עצמו נפטר מפדיון הבן כי אמו בת לוי, והוא נחשב כ"פטר רחם" של בת לוי, אבל בנו הבכור אינו לוי כלל וכלל.

רץ יחוס הנולד מבת לוי ונכרי וחיובו בפדיון הבן כצבי

י. בשו"ת שבט הלוי, אנו מוצאים שתי תשובות שנכתבו בשנת תשנ"ח, ובה חזר הגר"ש מתשובה אחרת שנכתבה עשרות שנים קודם לכן, בנדון דידן.

בחלק החמישי של שו"ת שבט הלוי (סימן קצה אות א) כתב: "לענין גוי הבא על בת לוי, אם הבן ראוי לקרות בתורה כלוי או כישראל בעלמא. והורתי כפשטות הגמרא בכורות מ"ז ע"א **דנקרא להלכה בן לוי**, וכן מבואר בתשובת אבני נזר אבן העזר סימן ט"ז, ועיין ספר אוצר הפוסקים אבן העזר סימן ד' בזה". בתשובה זו נקט הגר"ש ואזנר להלכה כהבנת השפת אמת בסוגיא בבכורות, שהנולד מביאת עכו"ם ובת לוי הוא לוי, ורשאי לעלות לתורה כלוי, ובנו פטור מפדיון הבן.

אולם, בחלק העשירי של שו"ת שבט הלוי (סימן רל) כתב הגר"ש ואזנר (יום ג' פרשת וארא תשנ"ח) תשובה וחזר בו מהוראתו הקודמת: "אשר הציע לפני עני בענין ילד שאביו גוי ואמו ישראלית לוייה, ועומד לפני הבר מצוה שלו, והילד נתחנך על טהרת הקודש, ומסופק כב' מעלתו לענין עליה לתורה אם הוא לוי או ישראל. וכן לענין שאר הלכות הנצמחים מספק זה, כגון אם יולד לו בן לענין פדיון הבן. לענין הלכה למעשה, הנה **נשאלתי בעניי בזה לפני כמה שנים ופסקתי אז שהוא לוי גמור** גם לעלות לתורה, ונמשכתי אז אחרי הגאון אבני נזר (אבן העזר סימן טז) וכדעת הגאון עצי ארזים (אה"ע סי' ד), כמו שכתבתי בקיצור בשו"ת שבט הלוי (ח"ה סי' קצה אות א). איברא כב' תורתו העיר ממש"כ הגר"ח סולובייצ'יק בספרו (הלכות איסורי ביאה פט"ו ה"טו) דדווקא לענין פדיון הבן, וכן מה שנסתפק רבינו החזון איש (אבן העזר סי' ו' ס"ק ו) אם הוא לוי גם לשאר דברים או דוקא לענין פדיון הבן. והיו הדברים והדעות שקולים בעיני, עד שראיתי מש"כ גאון עולם בשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סימן רצט) שנשא ונתן בטוב טעם בנושא זה, ודעתו פשוט דאין שום צד בזה לפטור ממצות פדיון הבן, והיינו משום **דאין הבן לוי כלל**, לאפוקי מדעת מהר"ש באנדי (המובא בשומר ציון הנאמן לגאון בעל ערוך לנר) והגאון מהר"ם שיק מנמק דעתו בראיות נכונות היטב, ודעתי העניה נוטה עכשיו לזה, **שאינו בעצמו לוי כלל**, רק פטור מפדיון הבן מכח פטר רחם של אמו הלוייה, וכדעת הגאון הג' רבינו חיים הנ"ל. וכל היותר הוא ספק נוטה לברי שאינו לוי כנ"ל, ואם כן **בוודאי לא יעלה לקריאת התורה בתור לוי**, וגם לענין **שאר דברים יש לדונו כישראל**".

הגר"ש ואזנר כתב תשובה נוספת באותה שנה (יום ד' פרשת שלח תשנ"ח), אשר גם ראתה אור בחלק י' של שו"ת שבט הלוי (סימן רכד), וגם בתשובה זו הוא מציין את השינוי שחל בדעתו, לאחר שראה את תשובת המהר"ם שיק. תשובה זו נכתבה במענה לשאלה: "באחד ששב לה' ולתורה הקדושה, והיה עולה לתורה בתור לוי על פי עצמו. ועתה נודע כי אביו גוי אבל אמו בת לוי, ואמר שעשה כן שכן הורו לו בשמי, וכן נמצא בספרי הקטן שו"ת שבט הלוי ח"ה סי' קצ"ה, כפשטות הגמרא בכורות (מז, א) **דלוי פסול נקרא**. וספיקא דמר **אם גם הוא לוי לענין שאין צריך לפדות את בנו**, כי מצאתם בחזון איש (אבן העזר סי' טו ס"ק יז) דגם לרב פפא בסוגיא שם דבנה פטור מה' סלעים, דהיינו משום דכל היכא דליכא משפחת אב, אזלינן בתר פטר רחם דאם, אבל **לא שבנה לוי**. ושם נסתפק החזון איש (סי' ו' ס"ק ו) בזה אם הוא לוי באמת. ומהרי"ט אלגאזי בכורות שם גם כן דעתו דאינו לוי, ודעת השפת אמת (בכורות, שם) דלרב פפא הוא לוי באמת, וכיון דקיימא לן (יו"ד סי' שה סע' יח) כרב פפא, אם כן פטור הוא גם את בן בנו".

הרב ואזנר השיב הלכה למעשה: "ואשיב בקיצור דעתי העני' כהיום, הנה מה שכתבתי בשבט הלוי שם לפני עשרות בשנים כפשטות לשון הסוגיא דקרי ליה להנולד מהנכרי שבא על אמו לוייה **לוי פסול**, מכלל דעכ"פ לוי הוא. וכיון דאמו בקדושתה קאי, כדאיתא שם, אם כן הוא בן הלוי, וכאשר הבין באמת הגאון שפת אמת שם. אלא דכב' העיר מדברי מרן החזון איש ומהרי"ט אלגאזי. ונהירנא דאחרי הרבה שנים ראיתי תשובת הגאון מהר"ם שיק (יו"ד סימן רצט) דמייתי מש"כ הגאון מהר"ש באנדי ז"ל (נדפס במאסף שומר ציון הנאמן, מכתב צח-צט, שיצא לאור ע"י הגאון בעל ערוך לנר), דדעתו להלכה דגם בן הבן הזה פטור מפדיון הבן, והיינו דאביו הוא לוי ממש, כיון דקיימא לן כרב פפא בבכורות. והגאון מהר"ם שיק

רץ יחוס הנולד מבת לוי ונכרי וחיובו בפדיון הבן כצבי

לוחם על זה, ודעתו ומהרי"ט אלגאזי (וכדעת החזון איש) דרך בן הראשון [נפטר מפדיון הבן] כיון דנולד מפטר רחם של לוויה, אבל בן הבן הוא ישראל, והרבה שם ראיות נכונות, יעו"ש היטב. ולזה דעתי נוטה להלכה, וממילא גם לענין עליה לתורה אינו לוי".

בהמשך תשובה זו, צירף השבט הלוי את דעת המהרש"ל והמג"א, שבזמן הזה יש לחשוש שמחמת אריכות הגלות והגזרות שעברו על עם ישראל, אין לכהנים וללויים חזקת כהונה ולוויה, וזאת משום ש"הבאים מגולת רוסיה ושאר מקומות נדחים שחיו דורות שלמים בלי תורה ובלי יחוס, וכן הבאים משאר חלקי עמנו שחיו בהפקרות גמורה, מי שבא מהם, כמו בעל תשובה כנדון דידן, שאמו אפשר לוי ואביו גוי, פשיטא ופשיטא דבהם הגדרת רבינו המהרש"ל אמיתה של תורה דרובם נתבלבלו ואבדו גם חזקת כהונה ולוויה" [וראה עוד בספרנו רץ כצבי - פוריות (סימן יא פרק ב) במה שהרחבנו את היריעה בנדון יחוס הכהנים בזמן הזה].

ולפיכך יש להכריע שבן הלוויה מעכו"ם חייב לפדות את בנו, משום שיש כאן ספק ספיקא לחומרא, ספק ראשון שלדעת חלק מהפוסקים כהחזון איש והמהר"ם שיק ועוד, הוולד אינו לוי, ואף אם נאמר כאותם הסוברים שהוא כן מתייחס אחר אמו וכדעת השפת אמת, יתכן שאמו אינה בת לוי משום שהלוויים והכהנים איבדו את חזקתם: "ואם כן בנדון שלפנינו, ספק ספיקא לחומרא. חדא, דילמא כדעת המהרי"ט אלגאזי, מהר"ם שיק וחזון איש שבן הלוויה זאת גם אם היא לוויה, אינו לוי בעצמו, והוא ובנו חייב בפדיון הבן. וגם לדעת שאר הגאונים שהוא לוי ממש, מכל מקום לדעת מהרש"ל הנ"ל בכזה אינו לוי ודאי, כיון דאמו הלוויה ספק גמור אם היא לוויה, ובוודאי שבן בנו אינו לוי, מספק ספיקא הנ"ל. והוא עצמו כדאי שיפדה עצמו מספק עכ"פ, וגם יראה דלא יעלה מספק זה לתורה בתורת לוי".

יא. בשו"ת אור לציון (ח"א יו"ד סימן יט) נכתבה תשובה מפורטת בנדון דידן. לאחר שהביא את הסבריהם של רב פפא ורבא בסוגיא בבכורות, ואת דברי השפת אמת [לעיל אות ד-ה], כתב: "באמת שמצאתי גם בספר נחל אשכול על ספר האשכול (הל' פדיון הבן סי' מב אות כה) שנסתפק גם הוא בהאי דינא, ונוטה יותר דפוטר בנו מפדיון, ואף אם נאמר דהוי ספק, הא קיימא לן המוציא מחברו עליו הראיה, אלא שסיים וצ"ע".

לדינא, הוכיח האור לציון מדברי התורת כהנים, שהנולד מביאת עכו"ם ובת לוי, אינו מתייחס אחר שבט אמו, ולכן אינו נחשב לוי: "ונלע"ד בס"ד להוכיח דחייב בפדיון מדברי התורת כהנים (סוף פרשת אמור; מובא ברש"י ויקרא פרק כד פסוק י) על הפסוק וַיֵּצֵא בֶן אִשָּׁה יִשְׂרָאֵלִית וְהוּא בֶן אִישׁ מִצְרִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּנָּצוּ בַּמַּחֲנֶה. ופירש רש"י על פי התורת כהנים, מהיכן יצא, ר' לוי אמר מעולמו יצא. ומתניתא אמרה, מבית דינו של משה יצא מחוייב. בא ליטע אהלו בתוך מחנה דן, אמרו לו מה טיבך לכאן, אמר להם מבני דן אני, אמרו לו איש על דגלו באתת לבית אבתם (במדבר ב, ב). נכנס לבית דינו של משה ויצא מחוייב, עמד וגידף, עכ"ל. ואם נאמר שגוי הבא על בת ישראל הולד כשר ומתייחס אחר אמו לכל דבר, דכיון דאביו גוי קמה ליה אימיה תחת אביו, אמאי יצא מחוייב, והלא אמו משבט דן והוא מתייחס אחריה. אלא ודאי דלענין יחוס השבט אינו מתייחס אחר אמו, ודווקא להכשירו בקהל שדין ליה בתרה, דאף כשאביו גוי בעינן למשפחותם לבית אבותם".

ומתוך כך הסיק: "ומינה לנדון דידן, אע"פ שבן הלוויה כשר הוא ואינו גוי, שמתייחס אחר אמו, מכל מקום אינו מתייחס לשבט אמו, ואינו קרוי לוי, ולכן בנו חייב בפדיון".

יב. בנדון השאלה האם הנולד מעכו"ם ובת לוי יעלה לתורה כ"לוי", כתב הרב יוסט [בהמשך דבריו המובאים לעיל אות ו] סברא נוספת: "מדברי הפוסקים נראה שאין בו קדושת לוי לדבר זה, ואפילו אם

רץ יחוס הנולד מבת לוי ונכרי וחיובו בפדיון הבן כצבי

נקטינן שכוונת דברי רב פפא דמקרי לוי לגבי פדיון בכור, מכל מקום פסול הוא גם לדבריו, ופגם בו, כמו שאמר לוי פסול מקרי, ומחמת פגם זה אינו עולה לוי. וכן משמע מדברי הט"ז (או"ח קלה ס"ק יג) דלוי ממזר אינו עולה לוי, דנתחלל מקדושתו. וכתוב כן בפירוש בספר לדוד אמת לחיד"א. ומצאתי כתוב כן גם בספר נחל אשכול (שם) וזה לשונו, מיהו הא פשיטא לי דאין קורין בן לוי מנכרי לתורה אחר כהן, כיון שאין לו משפחת בית אב, ודאי ישראל קודם לו". ומבואר בדבריו שגם אם נאמר שהנולד מעכו"ם ובת לוי הוא "לוי" המיוחס אחר אמו הלוי, וממילא בנו פטור מפדיון הבן, מכל מקום יש בו עדיין "פסול" ו"פגם" ובשל כך אין להקדימו לישראל בעליה לתורה השמורה ל"לוי".

מהו פגם זה של לוי פסול לא מבורר כאן, וכבר הסתפק בכך החזון איש (אבן העזר סי' ו' ס"ק ו'): "הא דקרי ליה לוי פסול, צ"ע מאי פסולו. אי משום דהוולד פגום לכהונה, כדאמר (יבמות מה, א) הא דאמרין בסמוך דבלויה ליכא האי פסול. ואי משום שאין לוי אלא מי שאביו לוי, אין זה פסול אלא זרות. וצריך לומר דקרי ליה פסול משום דבת כהאי גוונא פגומה לכהונה". מסקנתו של החזון איש היא שהפסול הוא במקרה של בת שהיא פסולה לכהונה, אולם כפי שמציין הרב יוסט בשם הנחל אשכול עצם זה שאין לו משפחת אב זה פגם ולכן גם לדעות שהוא לוי, הוא לוי שאין לו יחוס אב ולכן ישראל קודם לו לעלות לתורה.

יש לציין כי מתשובת האבני נזר (אבן העזר סימן טז) משמע כי דברי הגמרא בבכורות שהנולד מעכו"ם הבא על בת לוי הוא לוי פסול, נאמרו רק למאן דאמר ש"מזהמין את הוולד", אך מכיוון שלהלכה אנו פוסקים כמאן דאמר "אין מזהמין את הוולד", ועכו"ם הבא על בת ישראל הוולד אינו ממזר, הרי שהוולד הוא לוי כשר: "איתא בבכורות (מ"ז ע"א) לוייה שנתעברה מנכרי בנה פטור מחמש סלעים משום דמתיחס אחריה לוי הוא, ולמאן דאמר מזהמין הולד לוי פסול מיקרי, ומשמע דלמאן דאמר אין מזהמין לוי כשר הוא". ופשטות דבריו הם, דהוא לוי "כשר" לכל דבר וענין, ואף לעלות לתורה ולשאר ענייני לוייה.

סוף דבר: נחלקו הפוסקים האם הנולד מביאת עכו"ם ובת לוי [אשר פטור מפדיון הבן], דינו כ"לוי" [בגלל שנולד לבת לוי] העולה לתורה ופטר את בנו מפדיון הבן, או שאינו נחשב "לוי" אלא רק נפטר בעצמו מפדיון הבן כי אמו בת לוי, אך אינו עולה לתורה, ובנו חייב בפדיון, כי הוא אינו לוי.

מפשטות דברי רש"י, וכן נראה מדברי השפת אמת, וכן נקט מהר"ש באנדי, דינו כ"לוי", ופטר את בנו מפדיון הבן, ולכאורה לפי זה הוא גם רשאי לעלות לתורה כ"לוי". ולדעות אלו גם בת שתיוולד לעכו"ם ובת לוי תפטור את בנו מפדיון הבן משום שהיא לוייה.

מכל מקום, גם לדעת הסוברים שדינו כלוי, כתב הרב יוסט שאינו רשאי לעלות לתורה כ"לוי", כמבואר בדברי החיד"א ובנחל אשכול [ולכאורה לא מצאנו מי שכותב בפירוש שהוא יכול לעלות לתורה כלו] אמנם מדברי האבני נזר **משמע** שהוולד לוי לכל דבר.

ברם רוב מנין ובנין הפוסקים, הכריעו לדינא כי אינו נחשב "לוי", הלוא הם: מהרי"ט אלגאזי, מהר"ם שיק, חזון איש, שבט הלוי ואור לציון. ולאור הכרעה זו, בנו חייב בפדיון הבן, ואין להעלותו לתורה.